

NORDISKA REALITETER

»EN LÅNG erfarenhet som regent har lärt mig att sammanhållningen i Norden är ett livsvillkor för de nordiska folkens lyckliga framtid», yttrade vår konung i sitt radiotal på Nordens dag. Alltsedan den gamla skandinavismens klang- och jubeldagar har det nordiska samarbetets lov aldrig sjungits i så enstämmiga och högstämnda tonarter som nämnda dag. Men samtidigt förmärktes hos de ansvariga högtidstalarna, hos statsöverhuvudena såväl som hos de gästspelande utrikesministrarna, en tydlig obenägenhet att låta känslöstämningen förleda till uttalanden, som skulle kunna tolkas som ömsesidiga utfästelser. Det finnes i den moderna firsidiga »skandinavismen» en nykter realism, en mot varje forcering misstrogen försiktighet. 1800-talets besvikelser ligga ännu kvar på botten, tjänande som varnande exempel. Man vill börja bygga nerifrån, från grunden. »Det er alene fordrage- lighet og god vilje, som kan gi resultater, som kan virke til varig gagn», sade konung Haakon. Grundvalen skall sökas, yttrade excellensen Sandler i sitt stora Oslocal, i »trofastheten mot det vi fatta som vårt innersta själv och mot den yppersta realiteten i det vi kalla Norden». Och själv definierade tydligen vår utrikesminister »vårt innersta själv» som fasthållande »vid våra uppfattningar om frihet och rätt, om framsteg och ordning, om humanitet och kultur», även om han försiktigtvis skyndade att varna för att »icke förhäva oss till en över tidens brottningar upphöjd själv- godhet».

Det vore oriktigt att säga, att våra dagars nordiska samarbete ej förmått avsätta betydande spår. Särskilt gäller detta de rent kulturella förbindelserna, som nästan dag för dag blivit alltmer livliga och oumbärliga. På lagstiftningsområdet ha genom ömse- sidigt givande och tagande många viktiga resultat vunnits till gagn för arbetet på rättsordningens successiva utbyggnad; presidenten Marks von Würtemberg har i senaste häftet av Nordisk Tidskrift lämnat en synnerligen intressant redogörelse för fruk- terna av det initiativ till nordiskt lagsamarbete, som den svenska

regeringen tog år 1909. Excellensen Sandler var i sitt Oslocalt angelägen att betona den stora betydelse, som samarbetet haft på tvenne andra områden: dels rörande de nordiska ländernas ställningstagande i Genève och dels inom handelspolitiken, särskilt då ifråga om livsmedels- och råvaruförsörjningen under världskrigets avstängning. Med största tillfredsställelse registrerar man hans deklaration, att »tidsförhållandena äro tillräckligt allvarliga för att i tid den frågan bör begrundas, vad vi uti ett förvärrat läge numera skulle kunna göra för varandra till säkerställande av folkförsörjningen, till stärkandet av våra resurser att värja våra folks välfärd under en ny järn- och blodsålder, skulle en sådan bryta in». Just dessa vitala »militärekonomiska» problem ha medverkat till Finlands orientering mot Norden, Kivimäkis säkerligen betydelsefullaste politiska insats och av Holstis tal i Stockholm att döma oavkortat omfattad även av den nuvarande finska regeringen.

Ingen kan bestrida riktigheten av och klokheten i att det nordiska samarbetet spontant, så att säga organiskt växer sig fram. Endast detta garanterar äkta och bestående vinster. Men denna regel kan ej ha generell giltighet. Vill Norden värja sina folks välfärd, kan i denna internationella jäsningstid den beprisade varsamhetens och väntans politik icke vara tillämplig på det försvarspolitiska området. Frihet och trygghet i Norden skapas ej genom fraser eller fioltoner. De vinnas blott på det sätt, varom hr Engberg i psalmboksdebatten undervisade den betänksamme biskopen: genom beslutsamhet och handling. I detta fall måste handlingskraften ta sig utlopp i förberedande åtgärder, som icke komma för sent. Även för den nordiska politiken gäller satsen att »gouverner c'est prévoir».

Svensk Tidskrift berörde i våras under rubriken »Sveriges försvar och Nordens» det nordiska samarbetets realiteter. Vi avvisade då såsom omogen tanken på en fast nordisk försvarsallians men tillrådde att expertförhandlingar utan förpliktande verkan igångsattes för att förbereda ett eventuellt nordiskt uppträdande i fråga om gemensamma intressen, exemplifierade med spärrandet av sunden för utombaltiska flottor och skyddandet av Ålandsöarna mot kränkningar. Vi framhöllo vidare, hurusom ett tillräckligt rustat Norden särskilt efter luftvapnets utbyggnad måste utåt representera en sådan samlad styrka, att risken för att antasta dess integritet ej kunde av stormakterna undervärderas.

Uvecklingen under det halvår, som förflutit sedan detta skrevs, har än starkare understrukit ovanstående synpunkter, vilka vi fortfarande till alla delar vidhålla. I den nyss citerade Sanderiska deklARATIONEN vilja vi också utläsa ett erkännande av nödvändigheten av vissa preparatoriska åtgärder. Men allmänheten har sig ej bekant, att dylika förhandlingar hittills gått över ramen för de rena krigsförsörjningsproblemen. Utan att måla i skräckstämning och utan att förbise att de febrilt rustande stormakterna ännu ej torde anse sig »färdiga» för en uppgift, vilken man endast med fasa vill föreställa sig, måste man räkna med möjligheten av att den farliga gnistan kan tändas fortare än man anar, kanske av våda, kanske med berätt mod, kanske just därför att en viss konstellation finner det förmånligt att ej invänta den tidpunkt, då den förmenta motståndaren hunnit ekipera sig från topp till tå i tidens modepansar.

Även om det sagts många gånger förut, måste det än en gång inskräpas, att Danmarks hållning i försvarsfrågan måste uppfattas som en skärande disharmoni i den nordiska symfonien. I en tid, då socialdemokraterna praktiskt taget i alla länder förpassat till idéernas museum sin ursprungliga tro på människoförnuftets supremati och lammens makt över ulvarna, lita de danska socialdemokraterna och, besynnerligt nog, än mer de få men utslagsgivande Muncharna till — ja, till vad? Sannolikt finna de sitt land ligga utom farozonen eller hylla precis som vår »egen» Elof Lindberg vacuumteorien, vars tomhet dock måste vara allom uppenbar. Något förrycktare än förre försvarsminister L. Rasmussens (efter Nationell Tidn. återgivna) nyligen fällda uttalande kan ej gärna läsas: »Den största faran för Danmark under världskriget var existensen av vårt militärväsen, och det var för oss en lycka att det inte var så starkt, att andra makter intresserade sig för det. Man hade inte mer ammunition än att den skulle ha skjutits bort på en dag. Jag säger, att det var en lycka för Danmark, att vårt militärväsen är miserabelt. Bäst vore att det vore ännu sämre än vad det är. Ju svagare vi äro i militärt hänseende, desto starkare äro vi i verkligheten. — — — Jag står på samma ståndpunkt som 1934, nämligen att Danmark bör gå in för fullständig avrustning.» Visserligen lära vissa försvarsreformer vara under förberedelse inom det danska försvarsdepartementet — således utanför de fackmilitära myndigheterna — men allt tyder dock på att Danmark ej tror sig om att kunna försvara Jylland, likaså

att Köpenhamns luftförsvar även om det icke negligerats dock kommer att bli föga betryggande. Någon ängslan på grund av mer eller mindre lösmynta tyska uttalanden om naturlig expansion åt norr känna ej Danmarks styresmän, vilkas sorglöshet tillhör det fatalistiska övermodets modstulna sort. Så länge Danmark visar denna mentalitet, utgör dess grannskap för oss intet säkert skydd. Förhandlingar om eventuellt gemensamt uppträdande vid en europeisk konflikt i fråga om sunden få ringare värde än eljest varit möjligt. Danmarks hållning brister i känsla för nödvändigheten av ett minimum av solidaritet till hävdandet av Nordens styrka. Det skulle dåligt vittna om den nu så segerrika nordiska socialismens förmåga att styra, ifall en något så när samstämmig principuppfattning icke skulle kunna presteras i den fundamentala frågan om Nordens frihet. På grund av sin försvarspolitiska negativism löper Danmark fara att faktiskt spränga kvartetten eller åtminstone underminera den nordiska gemenskapens trygghet.

Norges försvar tillhör icke de imponerande — läget och naturen utgöra landets starkaste fästningsskydd — men uppfattningarna i försvarsfrågan äro i Norge åtskilliga grader varmare än i Danmark. Uppenbarligen äro Norges socialdemokrater på glid mot en positivare ståndpunkt till försvaret. Huruvida detta kan leda till någon förstärkning på de särskilt svaga punkterna i landets försvarsorganisation — t. ex. den korta övningstiden och den otillräckliga befälsstyrkan — må dock lämnas osagt. Det viktigaste, under vissa omständigheter livsviktigaste nordiska intresset knyter sig till Norges förmåga att skydda sina utthamar, främst då mot luftanfall. Det är samma problem, som uppställer sig för vår egen port till västerhavet, Göteborg, som av riksdagen lämnats utan ett effektivt luftvärn, liksom utan något modernt inloppsförsvar till sjöss.

Primärt ett svenskt men sekundärt även ett nordiskt intresse beröres av Lapplandsmalmen. Fastän många skäl tala för att denna fråga ej bör dryftas alltför öppet, måste dock opinionen ha någon kännedom om dess allvar. Den ofta omtalade »spökflygaren» — på vars existens väl ingen mera tvivlar — har låtit allmänheten åtminstone ana, vad saken kan gälla. I nuvarande europeiska läge, med den mot Tyskland främst av Frankrike och Sovjetryssland bedrivna inringningspolitiken, kan Tyskland i en stor europeisk konflikt ha lika stort intresse av tillgång till svensk

malm som dess eventuella fiender att avskära Tyskland från denna förbindelse. Tidigare kunde ett avskärande endast åstadkommas — bortsett då från politiska påtryckningar — antingen genom en lantmilitär ockupation i norr eller genom angrepp på malmångarna. Till följd av luftvapnets utveckling kan en avsikt att direkt förhindra svensk malmexport numera effektivast realiseras genom luftanfall. På omkring två timmar kunna ryska luftflottiljer, baserade på eget territorium, överflyga norra Finland och förstöra svenska transportförbindelser eller gruvanläggningar. Det kan t. o. m. tänkas att medelst flygplan ilandsätta en icke föraktlig truppstyrka utan att Sverige med de övre Norrland tilldelade försvarsresurserna omedelbart kan avvärja dessa faror. Och utanför Narvik kunna ubåtar patrullera för bevakning av lastfartygen — ryktesvis har det i år talats om ryska ubåtsmanövrer i dessa trakter. Det råder visserligen olika meningar om Lapplandsmalms betydelse för ett krigförande land — således synes prof. Ivar Högbom enligt ett nyligen i Oslo hållet föredrag böjd för att reducera denna — och ett angrepp på vår malm kan väl blott tänkas som en sista utväg, eftersom ett sådant angrepp ej gärna kan utmynna i annat än krigstillstånd. Men likafullt kan malms behövlighet för krigsändamål skapa i vissa situationer en stor fara för Sverige, vilken risk luftkrigets utveckling starkt skärpt, och utlösa svåra komplikationer ej blott genom den ena utan även genom den andra stridande partens påtryckningsåtgärder. Denna fara ej blott aktualiserar frågan om Sveriges möjligheter att i övre Norrland försvara sin integritet utan upprullar även i olika hänseenden ett för Sverige, Finland och Norge gemensamt övrenordiskt försvarsproblem, vars ingående dryftande ej borde kunna uppskjutas.

Ett av de viktigaste gemensamma svensk-finska försvarsintressena möta vi slutligen i Ålandsproblemet. Detta gäller oavsett om 1921 års konvention angående ögruppens demilitarisering kvarstår oförändrad eller skulle kunna ändras. Enligt konventionen har Finland som suveränitetsstat viss rätt att först i händelse av hot mot ögruppen företa militära skyddsåtgärder. Då faran av en utomståendes besittningstagande av Åland är lika stor för Sverige och Finland, ha båda länderna ett lika vitalt intresse av att med till buds stående resurser med all kraft motsätta sig varje kränkning av konventionen, vilken Ryssland inom parentes sagt ej anslutit sig till. När under vårens försvarsdebatt en så aukto-

ritativ sjömilitär författare som kommandörkapten Helge Strömbäck i sin bok »Sverige och Östersjön» för sin del hävdade möjligheten att redan nu främst tack vare sjövapnet kunna trygga ögruppens okränkbarhet, betonade han dock med styrka angelägenheten av att bägge länderna inledde förberedande överläggningar om denna gemensamma försvarsfråga.

Den officiella uppfattningen i Sverige synes vara, att en revision av Ålandskonventionen i syfte att medge Finland rätt till att anlägga vissa fasta försvarsanläggningar, exempelvis då fastlandsspärrar med front mot söder, icke skulle utgöra något svenskt intresse. Är denna uppfattning tidsbetonad och beroende på ovilja att gå ett finländskt suveränitetsintresse till mötes, innan universitetsfrågan fått en för svenskheten i Finland tillfredsställande lösning, kan den behjärtas. Baseras den åter på rent militära synpunkter, kan den åtminstone starkt diskuteras. Grundas den slutligen på tvivelsmål om att i Genève kunna förmå vederbörande makter att ingå på en revision, skulle man blott önska att i någon form få dessa svårigheter och orsakerna till dessamma närmare fastslagna. Enligt vårt sätt att se har Ålandsfrågan i dess nuvarande mening kommit i ett något annat läge än 1921 dels på grund av Finlands orientering mot Norden, dels till följd av flygets oanade utveckling. Sådana yttranden, som man tidigare under den svensk-finska misstämningens period kunde höra i Sverige, att ett befäst Åland vore ett svärd riktat mot Sveriges hjärta, måste tystna och ha tystnat, sedan relationerna de bägge länderna emellan fått sin nuvarande mera hjärtliga prägel. Efter luftvapnets utveckling är det lättare än tidigare att taga den oskyddade ögruppen i besittning, och faran för de båda länderna från en därstädes baserad främmande luftflotta är numera mångdubbelt större än vad man vid konventionens avslutande med ledning av världskrigets erfarenheter kunde anta. Framför allt i fråga om en relativt isolerad, oförsvarad ögrupp synas möjligheterna stora för en fientlig makt att genom fallskärmar snabbt landsätta en ansenlig truppstyrka och därefter fortsätta landstigningen med transportflygplan. Så länge förbindelserna i luften med hemlandet kunna upprätthållas torde en sådan truppstyrka ha vissa chanser att väl installerad på ön kunna försvara sin ställning. Mot den av Strömbäck förfäktade sjömilitära uppfattningen — mot vilken vi redan i våras gjorde en reservation — kan anföras, att marinfartyg sakna möjligheter att

möta en ockupation från luften, och vidare, att de båda ländernas mariner kunna under tidigare strider ha gjorts mer eller mindre bevaknings- och stridsodugliga, varigenom en fiendes framträngande sjövägen till ögruppen trots mineringar och navigationssvårigheter måste underlättas; härmed underkännas givetvis icke de av Strömbäck med styrka förfäktade synpunkterna, att Ålandsöarnas skyddande under alla förhållanden och särskilt så länge konventionen gäller kräver ett effektivt svenskt sjöförsvär. Då det finnes anledning förmoda, att den sjömilitära uppfattningen påverkat både svensk utrikesledning och de pressorgan, som tidigare understött dess avvisande av revisionsförslaget, måste det sägas att denna uppfattning ej kan undanröja farhågorna för att Ålandsöarna under nuvarande förhållanden vid en europeisk konflikt kunna utnyttjas för syften, som ej blott flagrant kränka ögruppens rätt utan även skapa ett hot mot Sverige och Finland.

En framtida revision av Ålandskonventionen måste därför även vara ett svenskt intresse, såframt Sverige vill skapa största säkerhet för sig under nuvarande orostider. Ett utbyggande av kustartilleriet i bägge länderna så att hela halsen till Bottniska viken kan nås av fasta kanoner och så att detta jämte sjöstridskrafter och mineringar håller fienden utanför det svensk-finska havet, samt vidare utplacering på ögruppen av luftvärnsartilleri och vissa förråd behöva dessutom icke draga oöverstigliga kostnader. En förutsättning från svensk sida måste dock vara, att ögruppens »militarisering» ej undergräver den svenskspråkiga befolkningens internationellt garanterade skydd mot finsk invasion. Å andra sidan kan Ålandsbefolkningens starka motvilja mot att underkasta sig värnplikt ej vara någon svensk hjärteangelägenhet att stödja; vår tid har ej mycken respekt för en patriotism, som ej uppbäres av vilja att påtaga sig ansvar och offer, och ålänningarnas eventuella värnplikt kan blott avse värnandet av deras egna öar.

»En beredskap, som icke behöver sättas i funktion, är bättre än en improvisation, till vilken nöden själv tvingar.» Denna excellensen Sandlers ypperliga sats från Oslo avsåg uppenbarligen i främsta rummet blott krigsförsörjningens behov. Men den borde också vara vägledande på de områden av nordisk politik, där direkta vitala försvarsintressen av gemensam natur stå på spel.

Den 14 november 1936.